

**ЗВ'ЯЗОК МОТИВАЦІЇ ПОТРЕБИ У ДОСЯГНЕННЯХ
З УСПІШНІСТЮ У СПОРТІ Й НАВЧАННІ**

У статті розглянуті теоретичні засади спрямованості особистості та проблеми спортивної та навчальної мотивації учнів-спортсменів Херсонського вищого училища фізичної культури Херсонської обласної ради.

У сучасних навчальних закладах існує багато труднощів, серед яких одними з найважливіших виступають проблеми навчальної та спортивної мотивації. Для того щоб підвищити якість та успішність у спорті, необхідно сформувати в дітей стійкий інтерес до пізнавальної та спортивної діяльності. Несформованість спортивної та навчальної мотивації, яка виявляється в небажанні вчитися, тренуватися, відвідувати школу та тренування, у відсутності інтересу до спортивної діяльності та шкільних занять, переважанні негативних емоцій, страхів, тривожності, незрозумінні змісту навчання та тренувань призводять до того, що дитині не досягти успіхів ні в спорті, ні в навчанні. У подальшому цей неуспіх може екстраполюватися на інші види діяльності, особливо, пов'язані із процесом набуття нових знань. Успішність у спорті й навчанні залежить від мотивації потреби в досягненні. Дитина має поставити перед собою мету, досягнення якої приведе її до успіху.

Про мотивацію у своїх працях писали відомі вчені В. Гончаров, А. Леонт'єв, А. Маслоу, Д. Макклелланд, С. Радомский, Д. Узнадзе.

Мета статті – виявлення зв'язку між мотивацією потреби в досягненнях та успішністю в спорті та навчанні.

Успіх у будь-якій діяльності залежить не лише від здібностей, а й від мотивації (тобто від прагнення самостверджуватися, досягати високих результатів, наслідувати кумирів тощо). Чим вищий рівень мотивації, тим більше чинників (мотивів) спонукають людину до діяльності, то більше зусиль вона схильна докладати. Більшість людей рухається в соціальному просторі спрямовано. До руху, активності їх спонукають потреби, поставлені цілі та інші чинники. Але не кожна мета, яка виникає перед людиною, стає тим, що підштовхує до дії. Лише мета, яка має для людини привабливу силу, може спрямувати її психічну активність, роздуми, діяльність. У людини з'являється досить сильна внутрішня потреба в дії, виникає могутнє спонукання, яке штовхає її до відповідного вчинку.

Мотивування – пояснення суб'єктом причин власних дій. Як правило, задля пояснення (а часто і для самовиправдання) своїх дій людина посилається на соціально корисні мотиви, намагається привести свої мотиви у відповідність до соціальних норм,

* © Спринь І. Г.

тобто називає соціально бажані мотиви. Коли людину запитати, що її спонукало до діяльності, вона може навести різні причини (пояснення). Але пояснення, які наводить індивід, як правило, не є справжніми мотивами, а лише мотивуванням. Мотив – це те, що об'єктивно спонукало людину до діяльності, а мотивування – це суб'єктивне пояснення причин (мотивів) своїх дій.

У житті часто буває, що учні чи спортсмени вважають причиною своїх дій одні мотиви, а насправді керуються іншими. Справжні мотиви своєї поведінки людина часто не усвідомлює або не хоче говорити про них, і їх можна встановити за допомогою спостереження, бесіди або тестування. Зокрема, учні можуть стверджувати, що домагаються високих оцінок у навчальній діяльності чи успіхів у спорті тільки для того, щоб здобути міцні знання чи досягти високих власних звершень. Тим часом багатьох із них до позитивних результатів у навчанні чи спорті спонукають зовсім інші мотиви (наприклад, бажання уникнути неприємностей, пов'язаних з низькою успішністю, чи намагання здобути якісь матеріальні чинники тощо), а не ті, якими вони пояснювали свою активність.

У Херсонському вищому училищі фізичної культури від учня очікується не тільки якісний навчальний результат, але й, насамперед, високі спортивні досягнення в обраному виді спорту. І без високої вмотивованості та цілеспрямованості поведінки юних спортсменів цього досягти неможливо.

Спрямованість особистості виявляється через конкретну діяльність, вчинки і поведінку. Саме вона спрямовує рух особистості в соціальному просторі і часі. а в основі спрямованості особистості спортсмена лежить відповідна мотивація. Вона складається із взаємозв'язку якостей, цілей і потреб особистості, які є стимулами і важливі для досягнення мети в певній ситуації.

Сила мотивації та стійкість лінії поведінки особистості не лише інша в різних людей, а й змінюється з часом [1]. Тому завданнями педагога-тренера, психолога є сприяння, підкріплення та посилення власної первинної мотивації спортсменів, які щойно прийшли у спорт вищих досягнень, та спрямованість особистості на подальші успіхи у спортивній кар'єрі.

Мотивація – збірне поняття. У процесі вивчення мотивації Гекгаузен звертає увагу на такі аспекти [1]:

- цілеспрямованість поведінки;
- початок і завершення втрати цілісності поведінки;
- відновлення цілісності після припинення поведінки;
- перехід до нового типу поведінки;
- конфлікти між цілями поведінки і способами її реалізації.

М. Варій у своїй праці аналізує роботи зарубіжних учених, зокрема вказує про те, що Робінс визначає мотивацію як процес, який викликає, спрямовує і формує людську поведінку щодо досягнення якоїсь мети. Мотивація спрямована на кожну з цілей поведінки. Грінберг і Берон визначають мотивацію як

ПСИХОЛОГІЯ

«процес, який викликає, спрямовує і формує людську поведінку щодо досягнення якоїсь мети». З ними згодні Буханан і Гучинські: «Мотивація – це трудомісткий психологічний процес ініціації, вкладення енергії, наряду і формування цілеспрямованої поведінки». У подальшому автори так вказують на процес ухвалення управлінських рішень: «Мотивація – когнітивний процес ухвалення рішення, який ініціює, вкладає енергію, спрямовує поведінку і керує нею» [1, с. 633].

На основі домінуючої мотивації розрізняють три основні види спрямованості людини: спрямованість на взаємодію, спрямованість на завдання (ділова спрямованість) і спрямованість на себе (особиста спрямованість). При психологічному забезпеченні спортивної діяльності дуже важливо враховувати всі ці мотиви залежно від виду спорту.

Спрямованість на взаємодію спостерігається у випадках, коли вчинки людини визначаються потребою в спілкуванні, прагненням підтримувати добрі стосунки з однолітками, товаришами по команді, учнями в класі тощо. Але переважання цієї спрямованості може заважати юним спортсменам в індивідуальних видах спорту, у протиборствах, у боротьбі за спортивний результат.

Спрямованість на завдання, або ділова спрямованість, відображає перевагу мотивів, які породжуються діяльністю: інтерес до процесу праці, безкорисливе прагнення до опанування нових навичок та вмінь. Спортсмени з такою спрямованістю орієнтуються на співпрацю з колективом, з тренером, намагаються найбільшої продуктивності праці своєї та інших, намагаються обґрунтовано довести свою думку, яку вважають корисною для виконання завдання; отримують емоційне задоволення від зробленого на тренуванні.

Спрямованість на себе, або особистісна спрямованість, характеризується перевагою мотивів досягнення особистих цілей. В індивідуалістів превалюють мотиви самоствердження, самовираження особистості. Ці спортсмени переймаються надмірною орієнтацією на оцінку своїх спортивних результатів, краще себе проявляють і виступають в особистих змаганнях, ніж у командних. Але якщо юні спортивні вихованці занадто орієнтовані на оцінку своїх спортивних результатів, то це призводить до неадекватної самооцінки, до емоційної нестійкості в екстремальних умовах змагань [4].

У спортсменів мотивація досягнення культивується, прищеплюється ще на початковому етапі приходу у спорт. Мотивація досягнення – це прагнення розвивати свої здібності максимально, прагнення досягати високих результатів і майстерності у своїй діяльності, у своєму виді спорту. Мотивація досягнення простежується на тренуваннях у виборі складних завдань і намаганні їх виконати за будь-яких обставин, обов'язково довести розпочату справу до кінця.

Потреба в досягненнях проявляється як тенденція до по-

кращення результатів, переживання успіху в будь-якій діяльності, а не тільки у спортивній. Діти з високим рівнем потреби в досягненнях показують значні успіхи і в навчальній, і у творчій сфері, схильні докладати значних зусиль, наполегливо працюючи для досягнення поставлених цілей. Нерідко переживання успіху супроводжується відчуттям гордості за себе, за результати своєї наполегливої праці.

Під час вступної кампанії було проведено вхідне діагностування абітурієнтів Херсонського вищого училища фізичної культури Херсонської обласної ради з метою дослідження оцінки рівня потреби в досягненнях, індивідуальних особливостей спортсменів. Отримані результати були потім порівняні із середнім балом успішності в навчальній діяльності за атестатом і показниками стійкості до стресових ситуацій та рівнем інтелекту (IQ). Межі статті не дозволяють говорити про всі отримані дані.

За даними «Методики оцінки потреби в досягненнях» результати розподілилися таким чином:

Потреба у досягненні (рівні у відсотках):

- високий – 9%;
- середній – 60%;
- низький – 31%.

Бал успішності у навчанні розподілено так:

- високий – 8%;
- середній – 54%;
- низький – 38%.

Проаналізуємо тільки високі рівні результатів. Приблизно однаковий високий рівень умотивованості юних спортсменів (9% і 8%) у спорті, і в навчанні, що корелює з успішністю й результативністю у спорті. Як правило, ті учні, які добре навчаються, досягають істотних успіхів і у спортивній діяльності. І їх не так вже й багато, не більше десяти відсотків.

Знаючи результати отриманого дослідження, навчально-виховну та спортивну діяльність у вищевказаному закладі побудовано таким чином, щоб максимально вмотивувати юних спортсменів для досягнення успіхів у спорті й навчанні та створювати належні умови для навчання та тренувань, а саме: на більш високий ступінь поставлений процесуальний та результативний компонент мотивації.

Педагоги і тренери училища прийшли до висновку, що сенс діяльності людини полягає в самій діяльності, у тому, щоб виявляти фізичну та інтелектуальну активність і отримувати від цього задоволення. Тоді й результати не забаряться, і здоров'я учнів-спортсменів та педагогів залишиться на достатньо високому рівні. Так само як і фізична, розумова активність сама по собі приносить людині задоволення і є специфічною потребою. Коли учнів-спортсменів спонукає сам процес діяльності, а не її результат («ти повинен», «на тебе покладаються надії» тощо), то це засвідчує наявність процесуального компонента мотивації. Процесуальному складникові належить вагоме місце. Прагнення

ПСИХОЛОГІЯ

подолати труднощі в навчальній діяльності, випробувати свої фізичні сили і здібності стає особисто значущим мотивом, який у подальшому і призводить до бажаного для всього суспільства результату.

Результативний складник мотивації, з одного боку, пов'язаний з окресленням далеких перспективних цілей, а з іншого – із прийняттям учнями конкретних цілей та завдань у самій діяльності. Результативна мотиваційна установка відіграє провідну роль у детермінації діяльності, особливо якщо її процесуальний компонент (тобто сам навчальний чи тренувальний процес) спричинює позитивні емоції. Постановка цілей, проміжних завдань – потужний мотиваційний фактор.

Учнів-спортсменів до діяльності спонукає зазвичай не один, а кілька мотивів. Кожен із них має різну спонукальну силу. Наприклад, до мети «добре тренуватися» можуть спонукати різні мотиви: бажання фізичної досконалості, розвиток волевих якостей, мотив самоствердження, мотив ідентифікації з іншою людиною, намагання уникнути покарання і нарікань батьків чи тренера, мотив досягнення, прагнення одержати схвалення дорослих, задоволення духовних потреб тощо. Кожного спонукає до отримання спортивного результату відповідний, властивий лише йому, комплекс мотивів. Знаючи, які мотиви зумовлюють прагнення дитини отримувати високі результати, можна успішніше керувати її спортивною діяльністю. Актуалізуючи (залучивши) додаткові мотиви, можна в такий спосіб підсилити спонукальний вплив мети.

Мотивація потреби в досягненнях тісно пов'язана з постановкою мети і стимулює учнів-спортсменів докладати відповідних зусиль для її здійснення. Досвідом і спостереженнями психолога, педагогів нашого училища доведено, що чим конкретніше поставлені цілі, тим більшим виявляється їх спонукальний вплив. Загальні, неконкретизовані цілі часто мають характер декларацій і не стимулюють до діяльності. Конкретизація мети, розробка проміжних цілей (етапів) і засобів їх досягнення – важливий мотиваційний фактор успіхів майбутніх видатних спортсменів.

Отже, зв'язок мотивації потреби в досягненнях з успішністю у спорті й навчанні полягає в процесуальному і результативному компонентах мотивації, у полімотивованості мети.

Література:

1. Варій М. Й. Загальна психологія : [підр. для студ. ВНЗ] / М.Й. Варій. – [3-тє вид.]. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 1007 с.
2. Дзюбо Л. В. Діагностика навчальної мотивації: збірник методик / Людмила Дзюбо, Людмила Гриценюк. – К. : Шк. світ, 2011. – 128 с. – (Бібліотека «Шкільного світу»).
3. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. – СПб. : Питер, 2011. – 512 с. : ил. – (Серия «Мастера психологии»).
4. Ильин Е. П. Психология спорта. – СПб. : Питер, 2008. – 352 с. : ил. – (Серия «Мастера психологии»).